РОЗДІЛ І

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК: 341.223

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2021-74-1-10-19>

Кушнір Ярослав Олександрович,

старший викладач

(Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8519-5331>

ПРОТИДІЯ ТИМЧАСОВІЙ ОКУПАЦІЇ: НАЦІОНАЛЬНІ РЕАЛІЇ ТА ПИТАННЯ ЗАПОЗИЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Статтю присвячено дослідженню міжнародного досвіду протидії тимчасовій окупації крізь призму реалізації напрямів діяльності Республіки Кіпр із протидії так званій Турецькій Республіці Північного Кіпру та порівняння напрямів діяльності України в цій сфері. Проведено комплексний аналіз заходів, які спрямовані на боротьбу з поширенням і визнанням тимчасово окупованих територій Республіки Кіпр, та з'ясовано, які заходи впроваджувалися для вирішення цієї ж національної проблематики в Україні. Результатом такого дослідження є формування авторського підходу до визначення комплексного поняття «протидія тимчасовій окупації», створення переліку заходів, спрямованих на протидію тимчасово окупованим територіям, та їхня класифікація, а також надання пропозицій щодо подальшого застосування найбільш ефективних інструментів протидії.

Ключові слова: тимчасова окупація; протидія тимчасовій окупації; тимчасово окупована територія; міжнародні стандарти; зарубіжний досвід протидії тимчасовій окупації.

Постановка проблеми. Внутрішня політика держави – напрям її діяльності, спрямований на протидію дестабілізуючим чинникам, у тому числі й сепаратистським рухам, в умовах існування демократичних правових режимів поступово втрачав свою актуальність, проте, як показує досвід окремих країн, – дарма. Серед учених-правознавців сформувався два протилежні підходи: прихильників сецесії (сепаратизму) та противників цього явища.

Така ситуація корелює з тим, що міжнародно-правове розуміння сепаратизму залишається остаточно не визначеним й до сьогодні. Так, право народу на самовизначення дає можливість формувати власну державу, проте його досить важко застосувати на практиці, оскільки немає чітко встановленого алгоритму реалізації даного права, по-перше, та його відмежування від сепаратизму, по-друге. Міжнародно-правова регламентація фактично протиставляє різні принципи діяльності держав, які саме в цьому питанні суперечать один одному.

Очевидно, це пов'язано з тим, що поштовхом до виокремлення подібних принципів у Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та

співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН, стала глобальна обстановка, в якій вони приймалися. Тому тогочасні суспільні настрої, які передані в цьому документі, – це насамперед прагнення до деколонізації. Наслідком цього стало отримання незалежності відповідних колоній, формування нової політичної карти світу. Але зрозуміло, що в умовах глобалізації і сталості кордонів сучасних держав навіть постановка питання про зміну політичної карти світу призводить до загрози миру та безпечного співіснування людей в окремих регіонах.

З 2014 року зазначений дискурс став невід'ємною частиною буття України. При цьому маркер ідентифікації народу, який бореться за самовизначення, відсутній. Тому наслідком появи тимчасово окупованої території України є порушення міжнародного права, недотримання міжнародних договорів, грубе порушення прав людини та громадянина, яке спричинило нагальну необхідність обговорення напрямів здійснення протидії тимчасовій окупації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, яку розкриваємо в цій статті, не знайшла свого втілення в сучасній правовій доктрині. Питання визначення національного правового режиму на тимчасово окупованій території України як поняття, диференціація категорій «правовий режим на тимчасово окупованій території України» та «правовий статус тимчасово окупованої території України» висвітлював О. О. Іляшко [1]. Так, аналіз протидії окупації територій, зважаючи на практику окремих країн, був предметом обговорення тематичної конференції, організованої в січні 2018 року на базі Центру міжнародних відносин у м. Барселоні: загальні аспекти реагування держав на відокремлення з будь-яких причин територій та аналіз динаміки поширення цього явища, а також його результатів вивчала Бр. Л. Коггінс [2]; особливу увагу привертає комплексне дослідження щодо практики протидії тимчасовій окупації Республіки Кіпр, проведене Дж. Кер-Лінсдеем [3]; стратегії організації належного відокремлення та протидії відокремленню певних територій суверенної держави висвітлював Д. Муро [4]; дослідження питання реінтеграції здійснював О. В. Устименко.

Однак, незважаючи на свою нагальність та багатоаспектність, проблематика, яка є предметом даної статті, ще не була у фокусі комплексних наукових розвідок, що підкреслює актуальність та новизну авторських розробок.

Формулювання цілей статті. Метою проведеного дослідження є аналіз міжнародних стандартів, зарубіжної практики (на прикладі Республіки Кіпр) протидії поширенню та визнанню тимчасово окупованих територій з визначенням найбільш ефективних напрямів діяльності зі співставленням останньої з українськими реаліями для визначення національних основ протидії тимчасовій окупації.

Для досягнення поставленої мети слід виконати такі завдання:

- 1) визначити міжнародні стандарти права на самовизначення;
- 2) проаналізувати напрями протидії тимчасовій окупації, здійснені Республікою Кіпр в аспекті протистояння з так званою Турецькою Республікою Північного Кіпру;
- 3) класифікувати зазначені напрями за сферою та предметом застосування;
- 4) проаналізувати національні заходи, що впроваджувалися для досягнення протидії тимчасовій окупації та класифікувати їх;
- 5) надати визначення поняттю «протидія тимчасовій окупації» з урахуванням найбільш значущих характерних ознак, виявлених під час дослідження напрямів протидії.

Виклад основного матеріалу. Як було зазначено, фахівці у сфері міжнародного права не мають єдиної позиції щодо сепаратизму: серед них є як прихильники, так і його противники.

Так, прихильники вказують на те, що той чи інший рух сепаратизму – це боротьба за національну справедливість у разі, коли окрема частина населення зазнає будь-якої з форм дискримінації. «Сепаратисти часто описують свій випадок як єдиний (особливий), щось на

зразок однієї з форм національної справедливості. Колективна скарга стосується не конкретної особистості чи специфічної верстви населення в суспільстві, а цілої етнічної чи національної групи. Ці колективні скарги можуть набувати форм порушення прав людини, анексії територій, систематичних порушень статусу автономії чи економічної незалежності. Ключовим моментом є те, що порушник та жертва чітко визначені за національною ознакою, у спробі підсилити чіткий сенс ідентичності та збільшити ймовірність того, що незадоволена меншість шукатиме незалежної державності в майбутньому» [4, с. 20]. Ураховуючи історичний досвід сепаратизму в різних країнах, убачаємо спільною рисою те, що всі вони перебувають у такому міжнародно-правовому контексті, як «нації, що борються за незалежність», посилаючись при цьому на принципи рівноправ'я і самовизначення народів, окреслені Декларацією про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН [5]. За такої умови сепаратисти найчастіше використовують інструменти демократії (вибори, референдуми) для того, щоб підкреслити «колективне прагнення» до прав і свобод людини та громадянина. Питання національного самовизначення вважається одним із найбільш показових, але не єдиним нагальним [2, с. 27].

Аргументи противників сепаратизму можна коротко викласти так: порядок і стабільність. «Держави, посилаючись на існування конституційних (національних) та міжнародних правових норм, які встановлюють законний статус-кво для забезпечення миру та процвітання. На їхню думку, сепаратистські прояви можуть лише призвести до непередбачуваного національного стресу, внутрішньої дестабілізації, внутрішньогрупового поділу. Колапс правопорядку може спричинити подальше «роздроблення» держави й появу більш анархічного суспільства, саме тому право на самовизначення має бути застосовано лише у справді виключних випадках» [4, с. 20]. Такі аргументи не залишилися без міжнародно-правового підґрунтя: Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН, передбачає принципи суверенної рівності держав і недопущення втручання у внутрішню політику інших держав [5].

На наш погляд, немає єдиного рішення для всіх спірних питань. Кожна заява про самовизначення має бути досконало досліджена та проаналізована з точки зору міжнародного та національного права на предмет наявності так званого «національного питання».

Ураховуючи останні історичні приклади (Шотландії, Каталонії, конфлікти між Індією та Пакистаном, Вірменією та Азербайджаном, турецько-курдський конфлікт тощо), звернемо увагу, як держави вирішують проблеми одностороннього відокремлення території. Як діяти державі, на території якої прояви сепаратизму завдяки втручанням ззовні призвели до появи непідконтрольних територій або території, що вибули з-під суверенної влади, набули ознак окупації?

Досить показовим є приклад Кіпру, щодо якого доцільно розглянути підходи до унормування даного питання з метою протидії встановленню Турецької Республіки Північного Кіпру (далі – ТРПК; Північний Кіпр). Саме практика Республіки Кіпр (далі – РК) вважається однією з найбільш вдалих на шляху протидії як офіційного визнання, так і встановлення будь-яких неофіційних зв'язків із ТРПК. Як зазначив Джейм Кер-Лінсдей, «складається враження, що в них (мається на увазі Республіка Кіпр. – Я. К.) є ціла армія чиновників, які слідкують за будь-яким рухом, який лише вказує на бодай припущення щодо отримання визнання ТРПК з метою його протидії» [3, с. 86]. Убачається, комплекс заходів, які здійснює уряд Кіпру для протидії встановленню ТРПК, її визнанню, дає змогу виділити 4 основні напрями спротиву тимчасовій окупації території.

1. *Зберігати претензію на територію* [3, с. 86] (курсив мій. – Я. К.). Сутність цього напрямку полягає в утвердженні у свідомості світової спільноти тезису про неприйнятність

відокремлення території. «Поки держава, яка стикається з проявом сепесії, мовчки допускає, що територія може бути втраченою, – проходять десятиліття очікувань до формального визнання цієї ситуації на офіційному рівні. Це означає, що зазвичай учасники міжнародно-політичної арени спостерігають, як держава, на території якої відбувається відокремлення, реагує на ці події для того, щоб обрати спосіб власної реакції» [3, с. 86].

Допускаються різні варіанти збереження претензій на територію, які є так званими маркерами, тобто найбільш типовими діями, що допомагають ідентифікувати опозицію отриманню незалежності тимчасово окупованими чи відокремленими територіями. Серед таких, наприклад, заяви від уповноважених на те осіб стосовно невизнання цих територій; притягнення лідерів відокремлення до юридичної відповідальності (зокрема за вчинення державної зради, порушення територіальної цілісності, посягання на конституційний лад). Є й чисто символічні заходи, такі як збереження квот у представницьких органах, формування органів місцевого самоврядування, які формально відповідають за ці території [3, с. 87].

Аналізуючи цей напрям у протидії наявності тимчасово окупованої території (далі – ТОТ), доходимо висновку, що він застосований і в Україні. Так, Верховна Рада України приймає своїми постановами заяви, у яких відображено претензійні скарги на події, що відбуваються на ТОТ України, а саме: постанови парламенту «Про Заяву Верховної Ради України у зв'язку із зупиненням дії рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 6 березня 2014 року про проведення 16 березня 2014 року загальнокримського референдуму» від 11.03.2014 року, «Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії кримськотатарського народу у складі Української Держави» від 20.03.2014 року, «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» від 17.03.2015 року, «Про відсіч збройній агресії та подолання її наслідків» від 21.04.2015 року тощо. Також можна навести й рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» № 2рп-2014 від 14.03.2014 року, Указ Президента України № 261/2014 «Про зупинення дії Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 6 березня 2014 року № 1702-6/14 «Про проведення загальнокримського референдуму» від 07.03.2014 року. До того ж позитивним є факт, що така протидія здійснюється повсякчас. Підтвердженням цьому є, скажімо, постанови органу національного представництва «Про звернення Верховної Ради України до міжнародного співтовариства у зв'язку з підготовкою незаконних виборів Президента Російської Федерації на тимчасово окупованій території України – в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі» від 01.03.2018 року, «Про Заяву Верховної Ради України щодо невизнання легітимності так званих місцевих виборів на тимчасово окупованих територіях України – в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі» від 30.09.2020 року, «Про Заяву Верховної Ради України щодо нелегітимного проведення загальноросійського голосування по поправках до Конституції Російської Федерації на тимчасово окупованій території України – в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, а також залучення до голосування мешканців тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях з незаконно виданими паспортами громадянина Російської Федерації» від 17.07.2020 року.

Що стосується інших заходів протидії, які змістовно належать до цього напрямку, то згідно з положеннями ч. 2 ст. 133 Конституції України ТОТ продовжують бути частиною території України [6], здійснюється представництво в органі національного представництва в Україні, та, як наслідок, враховуючи норми ст. 138 Виборчого Кодексу України, ТОТ входять до системи територіальної організації виборів депутатів, утворюючи окремі виборчі регіони [7], такі території відображені й у другому етапі реформи децентралізації, зокрема в

Постанові Верховної Ради «Про утворення та ліквідацію районів» [8]. Щодо юридичної відповідальності посадових осіб різного рівня, що сприяли тимчасовій окупації території України, то в Єдиному реєстрі судових рішень доступні численні вироки, на підставі яких осіб було притягнуто до кримінальної відповідальності.

2. *Запобігання визнанню* (курсив мій. – Я. К.). Сутність цього напрямку полягає у проведенні комплексу заходів, спрямованих на запобігання офіційному визнанню іншими державами відокремлених територій та протидію їхньому включенню до міжнародних організацій [3, с. 87]. На нашу думку, цей напрям є більш складним у впровадженні, оскільки залежить не лише безпосередньо від держави, території якої відокремлюються. Так, наприклад, незважаючи на зусилля РК, Туреччина офіційно визнає ТРПК, хоча жодним з інших членів міжнародної спільноти таке рішення не підтримано.

Задля запобігання визнанню Автономної Республіки Крим (далі – АРК) як суб'єкта Російської Федерації, а також недопущення визнання так званих «ЛНР» та «ДНР» Україною проведено низку заходів. Зокрема, прийняття Верховною Радою Декларації «Про боротьбу за звільнення України» від 20.03.2014 року та численних постанов парламенту, суть яких полягає у привертанні уваги світової спільноти до подій, що призвели до тимчасової окупації, а саме: «Про ініціативу міжнародних переговорів щодо деескалації ситуації навколо України» від 16.04.2014 року, «Про Звернення Верховної Ради України до парламентарів іноземних держав та парламентських асамблей міжнародних організацій щодо засудження триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України, незаконної анексії Автономної Республіки Крим і міста Севастополя та окупації окремих районів Донецької та Луганської областей, політичних репресій проти громадян України та звільнення політичних в'язнів – громадян України» від 30.04.2020 року. Додатково було запроваджено інструменти притягнення держави-агресора до міжнародно-правової відповідальності шляхом визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), згідно з Постановою Верховної Ради «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» від 04.02.2015 року [9] відбулася ініціація відповідного процесу. Так, Римський статут МКС надає можливість притягнення Російської Федерації до міжнародно-правової відповідальності за скоєння актів агресії (незаконне використання збройних сил проти територіальної цілісності України) [10].

Відповідно до заяви Прокурора МКС Фату Бенсуді від 11.12.2020 року, відображеної надалі у Звіті Канцелярії Прокурора МКС «Дії з попереднього вивчення ситуації у 2020 році» від 14 грудня 2020 року, завершилося попереднє вивчення ситуації в Україні, підсумком якого є встановлення наявності підстав для здійснення подальшого розслідування злочинів, які підлягають предметній юрисдикції МКС та відбувалися як на території АРК, так і на Сході України (пункт 277).

Щодо ставлення цієї інституції до самого факту тимчасової окупації суверенної території України, то дії РФ стосовно АРК визнано рівнозначними «продовжуваному режиму окупації за критерієм здійснення «ефективного контролю» (пункт 274); збройний конфлікт на Сході України потребує додаткового дослідження для визначення його правової характеристики: міжнародний збройний конфлікт чи внутрішній збройний конфлікт (пункт 277) [11].

Незважаючи на відсутність чітко вираженої позиції щодо збройного конфлікту в регіоні Донбасу, завершення попереднього вивчення ситуації з подальшим розслідуванням дозволять Канцелярії Прокурора МКС вийти на якісно новий рівень з'ясування та встановлення об'єктивної істини в інтересах правосуддя, що, без сумніву, дасть змогу

ідентифікувати даний конфлікт як міжнародний із подальшим притягненням винних до відповідальності.

Увесь комплекс оперативно здійснених заходів, чітка позиція оцінки та ставлення до ТОТ України, норми міжнародного права створили базис для застосування різних міжнародних санкцій [12, с. 72]. Наприклад, останнє рішення стосовно санкцій проти РФ, прийняте Європейською радою 29.06.2020 року, продовжило «обмежувальні» заходи щодо РФ до 31.01.2021 року [13], що підтверджує спільну позицію України та в цьому разі Європейського Союзу.

3. *Повна зупинка сприйняття* (курсив мій. – Я. К.). У той час як протидія формальному визнанню ТОТ є основою для протидії тимчасовій окупації в цілому, державам варто остерігатися поступового прийняття ТОТ на міжнародному рівні [3, с. 88]. Так, протидія у цьому напрямі повинна здійснюватися шляхом викорінення зі свідомості самого факту примирення з існуванням ТОТ як обставини, з якою слід змиритися. Комплекс таких дій відтворюється у діяльності національних органів державної влади та їх посадових осіб. Про це свідчать як відсутність внесення змін до ст. 133 Конституції України [6], відповідно до якої АРК, Севастополь, Донецька та Луганська область (у повному складі) є системою адміністративно-територіального устрою та входять до складу України, так і практика правозастосування, зокрема внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових рішень за фактом посягання на територіальну цілісність та недоторканність ч. 1 ст. 110 Кримінального кодексу України [14] у зв'язку з відкритим розміщенням в інтернет-мережі карти України з відкоремленими південною та південно-східною частинами; ноти протесту посольства України до МЗС Італії, причиною яких стало відкриття офіційних представництв «фейкових республік» на території Італії (місто Верона); звернення міністра закордонних справ до представників компанії «Apple», причиною якого стало маркування у додатку «Google maps» АРК та міста Севастополя як частини Російської Федерації.

4. *Застосування нормативної регламентації* (курсив мій. – Я. К.). Цей напрям протидії полягає у використанні національних можливостей правової регламентації, спрямованої на протидію визнанню ТОТ [3, с. 88]. Убачається, що сферу його застосування необхідно розширити. Так, нормативні способи врегулювання нової сфери суспільних відносин мають бути спрямовані не лише на протидію визнанню ТОТ, а й на нормалізацію наявного правопорядку в державі. Саме тому національну правотворчість слід сфокусувати на забезпеченні прав та свобод тих, хто стали жертвами держави-окупанта. Тобто не меш важливим для держави має бути той факт, що відірваними від України залишилися громадяни України, які постійно проживають на цій території. Частина з них не підтримує окупації і покладає сподівання на те, що Україна докладе максимум зусиль для відновлення територіальної єдності, захисту їхніх громадянських прав і свобод. Ураховуючи положення норм Конституції України (ч. 2 ст. 3 «Права і свободи людини і громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [6]), виникла об'єктивна необхідність нормативного врегулювання статусу ТОТ, визначення правового режиму цих територій та способів реалізації сукупності прав людини та громадянина, гарантованих Конституцією України.

Зокрема, визначальними нормативно-правовими актами, спрямованими на врегулювання цих суспільних відносин, є Закони України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території» від 15.04.2014 року, «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» від 12.08.2014 року, «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей» від 18.01.2018 року. Їхні положення були деталізовані в підзаконних нормативно-правових актах, а саме:

Постанові Кабінету Міністрів України № 367 від 04.06.2015 року «Про затвердження порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» та Постанові Кабінету Міністрів України № 815 від 17.07.2019 року «Про затвердження Порядку в'їзду осіб, переміщення товарів на тимчасово окуповані території України у Донецькій та Луганській областях і виїзду осіб, переміщення товарів з таких територій». Наслідком цього стало встановлення особливого правового режиму на ТОТ та їхнього правового статусу.

Поняття «правовий статус» – статичне, оскільки норми права закріплюють безпосередньо правовий стан відповідної території [1, с. 43]. Відповідно до норм національного законодавства правовий статус ТОТ України – це невід'ємна частина території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України [15]. З певними застереженнями можна визнати, що правовий статус території лежить в основі її правового режиму. Поняття правового режиму – динамічне, оскільки відображає динаміку діяльності людини (і правове визначення належного, дозволеного й забороненого в цій діяльності) [1, с. 43]. Правовий режим на ТОТ України визначено так: «На тимчасово окупованій території поширюється особливий правовий режим перетину меж тимчасово окупованої території, вчинення правочинів, проведення виборів та референдумів, реалізації інших прав і свобод людини та громадянина. Правовий режим тимчасово окупованої території передбачає особливий порядок забезпечення прав і свобод громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території» [15].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Кіпрське питання сприяло появі цілісної підсистеми міжнародних відносин, яка відрізняється особливим набором внутрішніх і зовнішніх чинників, що включають локальний, регіональний та глобальний конфлікт [16]. Вивчення досвіду РК, яка вже понад 50 років протистоїть поширенню та визнанню ТРПК, може бути корисним під час унормування ТОТ в Україні. Незважаючи на позитивний досвід РК у протистоянні з ТРПК, кіпрське питання залишається ще не вирішеним і на сьогодні.

З огляду на міжнародні стандарти та досвід РК можна зазначити, що протидія тимчасовій окупації є організаційно-правовим, політично-правовим, претензійним та загальносоціальним комплексом заходів, що здійснюються уповноваженими на те суб'єктами, функціональним змістом яких виступає унормування становища тимчасово окупованих територій, недопущення поширення та визнання цих територій, кінцевим результатом яких є відновлення ефективного контролю над тимчасово окупованими територіями з подальшим притягненням винних осіб до юридичної відповідальності. Такий комплекс заходів повинен здійснюватися як на міжнародному, так і на національному рівнях. Додатково зауважимо, що зазначені нами напрями протидії мають системний характер, тобто є взаємодоповнюючими та взаємопов'язаними, спрямовані на досягнення однієї мети.

Щодо рівнозначності напрямів діяльності на внутрішньому та зовнішньому рівнях хотілося б наголосити, що саме в питанні протидії вбачаються більш ефективними ті, адресатом яких є міжнародна спільнота.

Уважаємо за доцільне внормування підходів до відновлення контролю над ТОТ України, їхню уніфікацію та консолідацію заходів у такий спосіб:

1) продовження здійснюваних напрямів діяльності в цілому відповідно до обстановки (йдеться про швидкі точкові реакції на події, що відбуваються як на окупованих територіях, так і на міжнародній арені, з утвердженням тезису, що дані території залишаються виключно українськими);

2) включення питання відновлення контролю над АРК до міжнародних переговорів усіх рівнів та форматів;

3) надання всесторонньої допомоги МКС у ході здійснення розслідування злочинів, склади яких передбачені Римським статутом та відбувалися на території України.

Надалі розвиток цих розвідок убагається у формуванні теоретичної основи для розроблення національної стратегії / програми протидії тимчасовій окупації як одного з

пріоритетних аспектів діяльності держави з подальшим включенням її до продекларованої владою Стратегії реінтеграції Криму та Донбасу як початкової стадії реінтеграції.

Список використаних джерел

1. Ляшко О. О. Правовий режим тимчасово окупованих територій: поняття та сутність. *Юридична Україна*. 2017. № 9–10. С. 39–45.
2. Bridget L. Coggins. How do states respond to secession? The dynamic of state recognition. Secession and counter-secession: an international relations perspective. Barcelona: CIDOB, 2018. P. 27–31.
3. Ker-Lindsay J. The four pillars of a counter-secession foreign policy: Lessons from Cyprus. Secession and counter-secession: an international relations perspective. Barcelona: CIDOB, 2018. P. 85–91.
4. Muro D. Strategies of secession and counter-secession. Secession and counter-secession: an international relations perspective. Barcelona: CIDOB, 2018. P. 19–27.
5. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до статуту ООН : міжнародний документ від 24.10.1970 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text (дата звернення: 28.11.2020).
6. Конституція України. URL: <https://cutt.ly/WhhF2v9> (дата звернення: 21.11.2020).
7. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. URL: <https://cutt.ly/1hhGtsM> (дата звернення: 21.11.2020).
8. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 р. № 807-IX. URL: <https://cutt.ly/GhhGj5K> (дата звернення: 23.11.2020).
9. Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян : Постанова Верховної Ради України; Заява від 04.02.2015 р. № 145-VIII. URL: <https://cutt.ly/nhhGHdE> (дата звернення: 23.11.2020).
10. Римський статут Міжнародного кримінального суду : Міжнародний документ від 17.07.1998 р. URL: <https://cutt.ly/6hhGMgM> (дата звернення: 23.11.2020).
11. Звіт прокурора Міжнародного кримінального суду «Дії з попереднього вивчення ситуації у 2020 році». URL: <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-ukr-rus.pdf> (дата звернення: 21.12.2020).
12. Рибачок Д. О., Фещенко Б. О., Гнатюк М. М. Санкції в політиці ЄС: приклад Російської Федерації 2014–2015 рр. *Наукові записки кафедри політології НаУКМА*. 2018. URL: <https://cutt.ly/ahhJWi2> (дата звернення: 24.11.2020).
13. Рішення Європейської ради про продовження санкцій проти РФ. Офіційний сайт Європейської ради. URL: <https://cutt.ly/nh0eTHW> (дата звернення: 21.12.2020).
14. Вирок Суворовського районного суду міста Одеси від 16.03.2020 р., судова справа № 523/1839/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87515000> (дата звернення: 29.11.2020).
15. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: <https://cutt.ly/ohjuQHA> (дата звернення: 29.11.2020).
16. Пономарьов І. С., Мурза К. Г. Аналіз кіпрського питання в контексті реалізації загальноєвропейської безпеки. *Проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 5. С. 275–285.

References

1. Iliashko, O. O. (2017). Pravovyi rezhym tymchasovo okupovanykh terytorii: poniattia ta sutnist. *Yurydychna Ukraina* [Legal regime of temporary occupied territories: the definition and essence. *Judicial Ukraine*]. № 9–10. S. 39–45 [in Ukrainian].
2. Coggins B. L. How do states respond to secession? The dynamics of state recognition. Secession and counter-secession: An international relations perspective. Barcelona: Barcelona Centre for International Affairs, CIDOB. 2018. P. 27–31.
3. Ker-Lindsay J. The four pillars of a counter-secession foreign policy: Lessons from Cyprus. Secession and counter-secession: An international relations perspective. Barcelona: Barcelona Centre for International Affairs, CIDOB. 2018. P. 85–91.
4. Muro D. Strategies of secession and counter-secession. Secession and counter-secession: an international relations perspective. Barcelona: Barcelona Centre for International Affairs, CIDOB, 2018. P. 19–27.
5. Deklaratsiia pro pryntsyipy mizhnarodnoho prava, sheho stosuiutsia druzhnykh vidnosyn ta spivrobitnytstva mizh derzhavamy vidpovidno do statutu OON [Declaration on Principles of International Law

concerning Friendly Relations and Cooperation among States in Accordance with the Charter of the United Nations]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text (data zvernennia: 28.11.2020) [in Ukrainian].

6. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. URL: <https://cutt.ly/WhhF2v9> (data zvernennia: 21.11.2020) [in Ukrainian].

7. Vyborchyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 19.12.2019 r. № 396-IX [Electoral Code of Ukraine : Law of Ukraine]. URL: <https://cutt.ly/1hhGtsM> (data zvernennia: 21.11.2020) [in Ukrainian].

8. Pro utvorennia ta likvidatsiiu raioniv : Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 17.07.2020 r. № 807-IX [The Ukrainian parliament decree about creation and liquidation administrative-territorial unit]. URL: <https://cutt.ly/GhhGj5K> (data zvernennia: 23.11.2020) [in Ukrainian].

9. Pro vyznannia Ukrainoiu yurysdyksii Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu shchodo skoiennia zlochiniv proty liudianosti ta voiennykh zlochiniv vyschymy posadovymy osobamy Rosiiskoi Federatsii ta kerivnykamy terorystychnykh orhanizatsii «DNR» ta «LNR», yaki pryzvely do osoblyvo tiazhkykh naslidkiv ta masovoho vbyvstva ukrainskykh hromadian : Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy № 145-VIII [The Ukrainian parliament decree about acceptance of jurisdiction of International Criminal Court]. URL: <https://cutt.ly/nhhGHdE> (data zvernennia: 23.11.2020) [in Ukrainian].

10. Rymskyi statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu [Rome Statute of the ICC]. URL: <https://cutt.ly/6hhGMgM> (data zvernennia: 23.11.2020) [in Ukrainian].

11. Zvit prokurora Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu «Dii z poperednoho vyvchennia sytuatsii u 2020 rotsi» [Report of The Office of the Prosecutor ICC on the conclusion of the preliminary examination in the situation in Ukraine in 2020]. URL: <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-ukr-rus.pdf> (data zvernennia: 21.12.2020) [in Ukrainian].

12. Rybachok, D. O., Feshchenko, B. O., Hnatiuk, M. M. (2018). Sanktsii v politytsi YeS: pryklad Rosiiskoi Federatsii 2014–2015 rr. *Naukovi zapysky kafedry politolohii NaUKMA* [The sanctions policy of European Union in Russian Federation's example in 2014–2015. *Proceedings of politoligy department of National University «Kyiv-Mohyla academy»*]. URL: <https://cutt.ly/ahhJWi2> (data zvernennia: 24.11.2020) [in Ukrainian].

13. Rishennia Yevropeiskoi rady pro prodovzhennia sanktsii proty RF. Ofitsiyni sait Yevropeiskoi rady [The European Council decision about prolongation of economic sanctions for another six month. The official site European Council]. URL: <https://cutt.ly/nh0eTHW> (data zvernennia: 21.12.2020) [in Ukrainian].

14. Vyrok Suvorovskoho raionnoho sudu mista Odesy vid 16.03.2020 r., sudova sprava № 523/1839/20 [The court decision on case № 523/839/20, taken from the official court-register site]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87515000> (data zvernennia: 29.11.2020) [in Ukrainian].

15. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 15.04.2014 r. № 1207-VII [Law of Ukraine about ensuring rights and freedoms and legal regime on temporary occupied territories of Ukraine]. URL: <https://cutt.ly/ohjuQHA> (data zvernennia: 29.11.2020) [in Ukrainian].

16. Ponomarov, I. S., Murza, K. H. (2012). Analiz kyperskoho pytannia v konteksti realizatsii zahalnoievropeiskoi bezpeky. *Problemy mizhnarodnykh vidnosyn* [Analysis of Cyprus question in context of all-European security. *Problems of foreign affairs*]. № 5. S. 275–285 [in Ukrainian].

Kushnir Yaroslav,

Senior instructor

(National Academy of State Border Guard Service named

after Bohdan Khmelnytskyi, Khmelnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8519-5331>

COUNTERING TEMPORARY OCCUPATION: INTERNATIONAL ASPECT, FOREIGN EXPERIENCE, AND NATIONAL REALITIES

This article provides a comprehensive study in areas of counteraction to the temporarily occupied territories of a sovereign state. Regulations, doctrinal approaches, international experience serve as a subject to this study in the context of a set of functional national activities of states that have faced the issue of territories' separation. Particular attention is paid to foreign experience in counteracting the temporary occupation through the prism of the Republic of Cyprus which held an activity to counter the so-called Turkish Republic of Northern Cyprus, as one of the most successful examples of confrontation with the temporarily occupied territories for a long time and comparing Ukraine's activities in this field. To this end, the author conducts a comprehensive analysis of measures aimed at combating the spread and recognition of the temporarily occupied territories of the Republic of Cyprus, as well as the scientific achievements of international scientists who have studied this issue. Analyzing these objects, the author carries out the qualification based on the criteria of differentiation of measures accepted by foreign scientists and determines which measures were implemented to solve the same problem in Ukraine. Given the personal experience of operational and service activities of the author and a deep

awareness of this topic, it is proposed to expand the generally accepted areas of counteraction. The author provides the grounding of additional direction on how to counter the expansion and recognition of the Ukrainian temporarily occupied territories, disclosing a complex of measures which were, and can be introduced for its realization. The result of this study is the formation of the author's approach to defining the complex concept of «counteraction to temporary occupation», the formation of a list of national measures to combat the temporarily occupied territories, and their classification, as well as proposals for the most effective countermeasures and their further use in law enforcement.

Key words: *temporary occupation; counteraction to temporary occupation; temporarily occupied territory; foreign experience in counteracting temporary occupation.*

Надійшла до редколегії 26.12.2020